

ІРИНА ЦЕБРІЙ
(Полтава)

ПЕДАГОГІЧНО-МИСТЕЦЬКА ПАРАДИГМА ОСВІТИ ЕПОХИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Проаналізовано можливості впровадження позитивного досвіду середньовічної школи і факультету мистецтв університету з виховання підлітків та студентів на історичних і релігійних творах середньовічної шкільної драматургії, порівняно різні точки зору вітчизняних та зарубіжних учених.

Ключові слова: педагогічно-мистецька парадигма освіти, освітньо-виховна система, літургійна драма, шкільний театр, факультет мистецтв.

Педагогічно-мистецька парадигма освіти західного зразка склалася в перехідний період від пізньої Античності до раннього Середньовіччя (V – VIII століття), від язичницько-світських засад до християнсько-релігійного світогляду. В новій освітньо-виховній системі було визначено зміст та обсяги основних складових компонентів — релігійно-виховного (християнсько-ідеологічного), наукового і мистецького.

Северин Боецій здійснив ревізію попереднього античного знання та відібрав із нього те, що узгоджувалося з новою релігійною ідеологією. Флавій Кассіодор окреслив чітку модель освіти й виховання для ченців, підтверджену його багатолітнім практичним викладацьким досвідом. Освітньо-виховна парадигма Кассіодора була доповнена обов'язковим музично-практичним компонентом, уведеним папою Григорієм I, науково-енциклопедичними підходами до структури знання Ісидора Севільського, педагогічними ідеями Алкуїна (Флакка Альбіна) щодо посилення музично-драматичного чинника в освіті ченців та світської аристократії.

Середньовічна парадигма освіти, процес формування якої в основному завершується наприкінці VIII століття в теоретико-практичній спадщині Алкуїна (Каролінгське відродження), до виникнення університетської системи залишалася практично незмінною. Головною її метою було ствердження християнської ідеології, виховання глибоко віруючої людини, успішне вивчення латинської і грецької мов, пробудження інтересу до Біблії, історії, героїчного минулого своєї країни та всієї європейської спільноти.

Якщо для східних слов'ян візантійськими сподвижниками була спеціально розроблена граматики і літургія в церквах проходила слов'янською мовою, то в країнах західного світу богослужіння було уніфіковане латиною. Перші єпископи і пастори до варварських королівств присилялися з Риму, бо освічених людей у Європі катастрофічно не вистачало. Широкі маси населення не зрозуміли, що відбувається в церквах, адже проходження самого християнського культу вони не знали і мова богослужіння зовсім була незнайомою. Зрозуміло, що селяни до церкви не ходили і церкви були

порожніми. Тоді священнослужителі та церковні педагоги поставили собі на службу театральне дійство.

Музично-драматичний компонент освітньої парадигми реалізувався так: викладачі піітики (поезії) церковно-монастирських шкіл брали невеликий біблійний сюжет, що був насичений цікавим змістом, і перетворювали його на коротку театралізовану виставу. Найпростішу частину тексту писали латиною, більшу частину тексту — рідною, зрозумілою селянам мовою. Зазвичай, подібні театралізовані вистави викликали підвищений інтерес до того, що відбувалося в церкві і наvertsали до неї широке коло прихожан. Однак виконання подібних літургійних драм потребувало спеціальної підготовки і тому в школах при церквах і костелах поряд із риторикою та хоровим співом починає практично застосовуватися драматична гра. Писали п'єси шкільні вчителі піітики, постановку здійснювали вчителі риторики. Вистави могли бути внутрішніми — для самих школярів та викладачів, а могли бути й зовнішніми — для міста чи для приходу [10].

У VIII—XII століттях у провідних країнах Європи виникла багаторівнева система середньої освіти (початкові церковно-монастирські школи, школи-палацями, приватні школи, єпископально-кафедральні школи). Монопольне право в освітянській галузі головним чином ствердила за собою церква, яка ще від часів шкільної реформи Григорія I Великого (540-604) готувала не лише церковних діячів вищого рангу, а й державних службовців. Єпископально-кафедральні школи вищого рівня стали фундаментом для створення складної університетської структури в XII столітті, бо університети зазвичай виникали в тих культурно-адміністративних осередках, де раніше засновані були єпископські кафедри.

У середньовічному університеті підготовчим факультетом для трьох наступних (медичного, юридичного і теологічного) став факультет мистецтв (артистичний). Лише диплом магістра означеного факультету давав можливість продовжувати навчання далі. Тому дослідження освітньо-виховної моделі для студентів-„артистів“ дозволяє нам визначити місце та значення мистецького компоненту в середній і вищій ланках освіти в наступну епоху Просвітництва.

Дослідження університетсько-шкільної освіти Середньовіччя свідчить, що керівництвом і викладачами шкіл ставилися актуальні для держави і навчальних закладів завдання та знаходилися оптимальні шляхи їхнього вирішення. Музично-драматичний компонент освіти, що склався в її первинному осередку — середньовічній школі VII—XI століть, отримав нове життя в системі дисциплін факультету мистецтв європейського університету. На думку керівництва факультету саме театр, який був включений до циклу екстраординарних дисциплін, сприяв покращенню латинської мови, вивченню біблейських та історичних сюжетів, засвоєнню Біблії на позитивному почуттєво-емоційному рівні, що значно впливало на християнське виховання школярів і студентів. Ідея музично-драматичної підготовки бакалаврів та магістрів і до цього часу вважається актуальною у вищій школі Франції.

Західноєвропейська педагогічно-мистецька парадигма середньовічної освіти мала місце в українській системі братських шкіл, колегіумів доби раннього Бароко. Отже, вітчизняна освітньо-виховна модель формувалася як складова частина європейської культурної традиції. Тому розвиток особистості на сучасному етапі може бути збагаченим кращими зразками західноєвропейського та вітчизняного досвіду.

Вивчення педагогічних ідей викладачів піітики та риторики епохи Середньовіччя, що свого часу були підтримані керівництвом шкіл, університетів і правителями держав, розкриває потенційні можливості художнього впливу музично-драматичного мистецтва на формування світогляду студента, його громадянської позиції. У свою чергу, кожна розвинена в художньому плані особистість впливає на формування соціокультурного життя країни. Тому автор статті ставить за мету порівняти різні підходи науковців до даної проблеми.

Теорія і практика педагогічно-мистецької парадигми освіти епохи Середньовіччя досліджувалася вченими різних галузей науки та мистецтва не лише як явище часове і просторове, а й таке, що має перспективи подальшого розвитку. Виховні засоби музично-драматичного мистецтва в системі шкіл та університетів Європи стали складовими частинами середньовічної ідеології. Школи-палаціуми і міські школи при цехах і гільдіях зі своєю професійною майстернею успішно протистояли офіційній церковно-релігійній моралі в добу класичного Середньовіччя та орієнтувалися на замовлення держави або магістратів вільних міст. У часи класичного Середньовіччя творчі шляхи обох напрямів часто перепліталися в реалізації мети державного рівня.

Цим зумовлене широке історіографічне поле досліджень, які містять філософські, історичні, соціологічні, культурологічні та педагогічні роботи з даної проблеми. Середньовічна освітньо-виховна парадигма та її педагогічно-мистецький аспект були предметом постійного дослідження філософів, педагогів, істориків, і культурологів другої половини ХІХ — першої половини ХХ століть. Різноманітним аспектам становлення та розвитку європейської середньовічної школи та змісту її музично-драматичного компоненту присвячені праці французьких дослідників — П. Жулевілья, П. Обрі [14; 17], англійських — К. Бетеса, Р. Дослея, Е. Шемберга [1; 10; 5], німецьких — В. Бершіна, Г.Кохена, В. Енссліна [15; 16], іспанських — К. Санхеца Фаба, Л. Роблеса Гарседо [14; 17], російських — Р. Віппера, Т. Бродіної, А. Гуревича. Учені намагалися показати еволюцію від простих форм літургійного театру церковно-монастирської школи до шкільного театру єпископально-кафедральних закладів.

Поряд із вивченням філософії, історії, культури та мистецтва доби Середньовіччя дослідження витоків педагогічно-мистецької парадигми освіти західноєвропейського Середньовіччя потребує більш ґрунтовного висвітлення. Навіть методологія навчального процесу єпископально-кафедральних шкіл розвинутого Середньовіччя досліджувалася дещо стереотипно і поверхово. Спробу показати в цілісному поєднанні розвиток релігійної освіти та систему мистецької підготовки шкільних кадрів здійснили французькі дослідники П. де Жуленвіль („Le Theatre en France“, 1880), Ж.Кохен („Le Theatre en France au moyenâge“, 1928). Розкрити шкільну релігійну драму як складову частину навчально-виховного процесу в часи класичного Середньовіччя намагався англійський історик театру К. Бетес („English religious drama“, 1892). Кращі зразки шкільного драматичного релігійного мистецтва Англії та біографії їхніх авторів знайшли відображення в дослідженні Р. Додслея („A select collection of old English plaus“, 1982).

У взаємозв'язку всіх складових частин постає релігійна освіта та культура Іспанії раннього Середньовіччя, де церковна літургія, міська драма „ауто“ та шкільний театр розглядаються як продукт попередніх освітніх концепцій доби Вестготського відродження (Ісидор Севільський, Григорій Турський) іспанським дослідником театру Л. Роблесом Гарседо („La cultura religiosa de la Espana visigotica“, 1975).

Мистецький компонент освітньої парадигми у контексті педагогічної думки Середньовіччя найкраще досліджена у Франції. Творчий унесок видатних шкільних драматургів — вчителів піітики, вивчали Ж. Дюбі, М. Боннет [17; 3], а також російські дослідники — Т. Бродіна, А. Дживелегов, Г. Бояджиев. Їхня увага була зосереджена на мистецьких напрямках у структурі шкільної освіти та тих тенденціях у розвитку, що призвели до зародження факультету мистецтв університету в кінці наступного XII століття.

Розвиток теорії і практики педагогічно-мистецької парадигми освіти Середньовіччя в англійській шкільній системі не був предметом широкого дослідження. Однак, окремі аспекти даної проблеми мають провідне місце в працях Ш. Чедвіка, Ч. Бо вена [6; 3]. Аналізуючи історичний шлях англійської культури та освіти, дослідники приділяли недостатню увагу вивченню персоналій та методології в середньовічній школі.

У 20-60-ті роки XX століття спостерігається нове піднесення в дослідницькій діяльності істориків культури, філософів освіти, мистецтвознавців із проблеми середньовічної західноєвропейської педагогічно-мистецької парадигми. З'являється ряд праць з історії середньовічного шкільного театру та його узгодженості із загальною програмою церковної школи. Але в історичній структурі — Стародавній Схід — Античність — Середні віки — Новий час найменше уваги було приділено Середнім вікам, бо в традиційному підході радянської педагогічної науки до даного періоду історії вони продовжували вважатися „темним часом релігійної сплячки“.

Значний поступ у вивченні даної проблеми зробила українська впродовж XX — початку XXI століть. Головне місце в мистецькому компоненті шкільної освітньої моделі тут займає театр. Починаючи від дослідження В. Петреця („До історії польського й українського народного театру“, 1905), де в тісному переплетінні показані шкільні й народні традиції доби раннього Бароко, до монументального видання під редакцією В. Різуна та В. Шевчука („Перлини духовності“, 2003) — хрестоматійному збірнику театральних творів шкільних і народних драматургів українського Середньовіччя та доби Бароко з розширеними коментарями історії написання кожного з них.

Значне місце в дослідженні даної проблеми займає праця О. Кисіля („Український вертеп“, 1916) і В.Резанова („Драма українська“, 1926). У наукових роботах з української культури й середньовічної освіти певною віхою стала робота І. Крип'якевича („Історія української культури“, 1994), де проблема підготовки літургійної драми в шкільній освітній системі висвітлена найбільш повно. Праця В. Шевчука розкриває особливості вертепного дійства та вертепної драми в Україні і Польщі, їхнє місце в системі вітчизняної освіти XVI століття („Про вертепну українську драму та явище вертепного дійства“, 2003) та її зв'язок з європейською моделлю середньої і вищої школи Середньовіччя. Дослідження В. Різуна („Феофан Прокопович. Владимир“, 2003) розкриває досконалість форм шкільної драми в Україні та разом із тим підводить підсумок у розвитку релігійно-історичної драматургії.

Окреме місце в даній проблемі займає період становлення вихідних положень мистецько-педагогічної парадигми освіти в добу раннього Середньовіччя. Існують різні наукові підходи щодо внеску її фундаторів (Боецій, Кассіодор, Григорій Великий, Ісидор, Алкуїн) у загальний поступ середньовічної освіти. Так, учені Я.В.Ковальський, С.Г. Лозинський, Р.Ю. Віппер займалися визначенням місця релігійної реформи папи

Григорія I Великого в Західному світі. Проблемам формування уніфікованої шкільної освіти на основі цієї реформи присвячені праці В. Уколової, М. Кореліна, А. Корсунського, Р. Гунтера, які вивчали діяльність монастирів і становлення чернецтва в ранньому Середньовіччі. Так, М. Корелін прослідкував основні етапи становлення папства, а також утворення папської держави, основоположником якої вважається Григорій I Великий.

Постать визначного педагога-енциклопедиста Ісидора Севільського, в основі педагогічних поглядів якого знаходився індивідуальний підхід до розвитку особистості, постійно приваблювала зарубіжних дослідників. Французькі історики бачили в Ісидорі Севільському „генія раннього християнства”. Праці 1936-1975 років, присвячені Ісидору, були проаналізовані в бібліографічному огляді Дж. Хілгарта. Великий внесок у вивчення педагогічної спадщини Ісидора Севільського здійснили зарубіжні вчені — К. Санхеє Фаба, Л. Роблес Гарседо, Ж. Фонтан [16; 15; 12].

Педагогічним доробком Алкуїна займалися радянські науковці, які спеціалізувалися на ранньому Середньовіччі, в контексті дослідження Каролінгського відродження — Ю. Безсмертний, А. Гуревич, В. Уколова, а також зарубіжні музикознавці — Р. Додлей, К. Бетес [10; 1]. Ними була висунута гіпотеза, що більшість музичних і поетичних текстів раннього Середньовіччя, написаних у григоріанській традиції, належать не папі Григорію I Великому, а Флакку Альбіну. На їхню думку, Алкуїном були відкриті і перші школи-метризи.

Завдякицим роботам ми можемо простежити етап формування учителя-наставника перехідного типу, який поєднав у собі риси Античності та Середньовіччя.

Однак, недостатня розробленість проблеми полягає у відсутності визначення змісту теорії і практики педагогічно-мистецької парадигми освіти методологічної моделі шкільної освіти Середньовіччя, проектування окремих компонентів якої в систему сучасного вузу допоможе виховати засобами мистецтва гармонійну комунікативну особистість з індивідуальним художньо-емоційним підходом до вивчення основ гуманітарних дисциплін. Методологічні засади підготовки школярів, бакалаврів і магістрів у межах окресленого періоду також недостатньо систематизовані та вивчалися фрагментарно у відповідності до вузької проблематики кожного конкретного дослідження. Хоча більшість істориків культури XIX століття були схильні вважати, що музична освіта формувалася тільки в лоні церкви, а театральна є здобутком XIX століття, все ж починають з'являтися в цей період окремі праці, в яких здійснена спроба довести більш раннє походження мистецької освіти. Це пояснюється тим, що саме в ці часи стверджується система спеціалізованих навчальних закладів, де починають готувати музикантів та акторів для престижних або королівських театрів.

Сьогодні надзвичайно важливо дослідити педагогічно-мистецьку спрямованість в освітньо-виховній парадигмі Середньовіччя, бо саме вона передбачає оволодіння майбутніми вчителями досконалими засобами професіоналізму, методами вивчення епохи та пізнання світу через поезію, музику та драматичне мистецтво, особливе ставлення до культурно-історичних традицій героїчного вітчизняного та європейського минулого. Тому дослідження даної проблеми має перспективи розвитку в умовах модернізації національної освіти є підставою обрання й розробки теми роботи.

Мистецький компонент освіти гармонійно впливає на розвиток особистості. Ігнорування його ролі в громадянському вихованні, формуванні національної свідомос-

ті майбутнього педагога призводить до поверхневого розуміння героїко-культурної спадщини минулих епох, позбавляє художньо-емоційного чинника сприйняття циклу гуманітарних дисциплін.

Сучасний етап розвитку національної освіти передбачає оновлення методологічних засад вищої школи, інваріантність підготовки майбутнього вчителя історії до викладання у школі I-III ступенів. Індивідуальні та групові форми організації навчально-виховного процесу, збагачені музично-драматичною підготовкою бакалаврів і магістрів, забезпечать їхню самореалізацію, самодостатність і зорієнтованість у європейському просторі.

Дослідження проблеми становлення теорії і практики нової педагогічно-мистецької освітньо-виховної парадигми в епоху Середньовіччя має розширити культурологічні уявлення про запити середньовічного суспільства на професійну освіту та мистецькі кадри. Вивчення теоретико-практичних засад багаторівневої середньовічної школи допоможе збагатити освітню практику знанням культурних традицій минулого, його виховним досвідом.

За умов уходження України до європейського освітнього простору особливо актуальним стає дослідження витоків теорії і практики освітньої парадигми сучасної західної вищої школи. Для держав, об'єднаних Болонською конвенцією, мають бути зрозумілими методологічні засади університетської освіти класичного Середньовіччя, бо більшість видів навчальної аудиторної і позааудиторної роботи сформувалися саме в системі західноєвропейського університету XIII — XV століть (нормативні дисципліни, дисципліни за вибором, основні види самостійної роботи, ІНДЗ тощо). Тому дана проблема не вичерпується існуючими дослідженнями і потребує подальшого вивчення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Bates K.L.* English religions drama / K.L. Bates. — L.: Longmans, 1997.—277 p.
2. *Berschin W.* Criechisch-lateinisches Mittelalter: Von Hieronymus zu Nikolaus von Kues / W. Berschin.—Bern: Francke, 1980.—363 S.
3. *Bonnet M.* Le latin de Gregoire Tours / M. Bonnet — P.: Hachette, 1990.— 487 p.
4. *Bowen J.* A history of Western education / J. Bowen.— L.: Metthuen, 1972-1976.—373 p.
5. *Cauifield M.F.* The irish mystique / M.F. Cauifield.—L.: Prentice-Hall, 1973.—253 p.
6. *Chadwick H.* Early Christian thught and the classical tradition / H. Chadwick.— Oxford: Clarendon press, 1985.— 174 p.
7. *Churruca J.* Instituciones de Gayo en san Isiloro de Sevilla / J. Churruca.—Leon: Centro de Estud, e Invest San Isiloro, 1975.—171 p.
8. *Cilson E.* History of Christian philosophy in the Middle Ages / E. Cilson.— N.Y.: Random House, 1975.—829 p.
9. *Cohen G.* Histoire de la mise en scene dans le theatre relegleux francais au moyen äge / G. Cohen .— P.: Hachette, 1926.—229 p.
10. *Dodsleu R.A.* Select collection of old English plays / R.A. Dodsleu.— Strassburg: Black, 1998.—215 p.
11. *Ensslin W.* Des Symachus Historia Romana als Quelle für Jordanes / W. Ensslin.— München: Verl. Bauer. Akad.—1989.— 106 S.
12. *Fontaine J.* Culture et spiritualite en Espagne du VI an VIII siegles / J. Fontaine.— L.: Oxford univ. press, 1986.—352 p.

13. *Glebsh W.A.* Christianity in Eueopean history / W.A. Glebsh.— Oxford: Univ. press, 1979.— 315 p.
14. *Petit de Julleville L.* Le Theatre en Franze / L. Petit de Julleville — P.: Hachette, 2000.—315 p.
15. *Robles Carcedo L.* La cultura religiosa de la España visigotica / L. Robles Carcedo // Escritos del Vedat, 1975.— N 5.— P. 25-40.
16. *Sánchez Faba F.* San Isidoro, cietifico / F. Sánchez Faba.— Madrid: Gervantes, 1970.— 488 p.
17. Theatre francais au moyen ägel publ par L. Monmerque et F. Mishel — P.: Press. Univ.—266 p.

Ирина Цебриц

ХУДОЖЕСТВЕННО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПАРАДИГМА ОБРАЗОВАНИЯ ЭПОХИ СРЕДНЕВЕКОВЬЯ

Проанализированы возможности внедрения положительного опыта средневековой школы и факультета искусств университета по воспитанию подростков и студентов на исторических и религиозных произведениях средневековой школьной драматургии, сопоставляются точки зрения зарубежных и отечественных ученых

Ключевые слова: искусство в педагогической парадигме образования, система образования и воспитания, литургическая драма, школьный театр, факультет искусств.

Iryna Tsebriy

PEDAGOGIC-ARTS PARADIGM AND EPOCH MIDDLE AGES IN THE WORK FOREIGN SCIENTIFIC XX CENTURY

The article is of used on the analysis of the possibility inculcation positive experience of the school and university educational system. At the time of early and classic Middle Ages school drama was one of the main subjects of the school and university educational system.

Key words: Pedagogic-arts paradigm, school and university educational system, liturgy drama, school theater, arts facultative.

Одержано 7.09.2009, рекомендовано до друку 10.10.2009 р.